

Etkinlikler - Voyvoda Caddesi Toplantıları 2008-2009

Yenikapı'da Yenileme Projesi

Özcan Biçer

Daha önce yapılmış hataları olabildiğince tekrarlamayacak bir araştırma ve yöntemle ilerlemeye çalışıyor, bunun için de işin olmazsa olmazlarını ilgili gruplara bırakıyoruz. Bu biraz şehir plancısı olmanın avantajı; mimar ya da tasarımcı olduğunuz zaman tasarımı direkt çözüm olarak görme eğilimi taşıyorsunuz; ama şehir plancısı olduğunuzda uzman grubun dediklerine bağlı kalarak çözüm üretmeye yönelik bir eğitimden geliyorsunuz. Kabulleriniz, eşikleriniz biraz daha uzman grupların söylediklerine bağlı kalıyor. Burada sosyal yapı grubu örneğin kendi sahasında söylemleri tutarlı ve yer yer de marjinal olabilecek bir grup. Aynı şekilde restorasyon ve koruma sahasındaki grup da öyle. Bizim yaptığımız iş aslında kırmızı çizgileri ustalarına, dışarıdaki ekiplere çizdirip, onların üstünde kalan sahada ne yapabileceğimize bakmak.

Bu bakışla, elimizdeki sosyal araştırma raporundan bu bölgede yenileme yapıldığı zaman işin sosyal yanının unutulmaması gerektiği, buradaki sosyal yaşam ve iş yaşamı şartlarının bir şekilde bozulacağı anlaşıldı. Biz de 5366 sayılı Kanun'u cezalandırıcı olarak kullanmak yerine bu çalışmayı insanlar için nasıl bir yaşam fırsatı haline dönüştürebileceğimize bakmaya çalıştık. Bu aşamada da rapor sonuçları bize birtakım önerilerde bulundu.

Burada mevcut üç bölgeden Transfer Merkezi ve Kültür Park özellikle gündemde. Transfer Merkezi'nde kilise kalıntıları, iskele kalıntıları ve neolitik köy kalıntıları bulunmuştu. Köyün içinde de 8500 yaşlarında olduğu tahmin edilen üç adet iskelet, bir deniz feneri kalıntısı, otuz iki gemi kalıntısı, yanlış bilmiyorsam dört bin çuvala yakın organik obje çıktı.

Bunların nasıl korunduğunu bilmiyorum şu anda, ama bildiğim şu: Dünyada hiçbir şekilde şu ana kadar elde edilememiş ahşap organik değerler çıktı. Yenikapı bölgesinde. Yurtdışında bir iki tane bozulmamış gemi bulunduğu müzelerde sergileniyor, bunun içi turizmle doldurulup kültürel anlamda bir imaj unsuru olarak kullanılıyor. Bizdeki bu buluntulardan da yurtdışında bütün arkeoloji sitelerinde “inanılmaz bir çığır” olarak bahsediliyor. İstanbul’un 2400 yıllık geçmişinin 8500 seneye dayandığı haberi heyecanla karşılanıyor. Maalesef bizde bu heyecanın çok geniş ve sürdürülebilir olduğunu söyleyemeyeceğim.

100 ada olarak bilinen bölgede Theodosius limanının devamı olan birtakım kalıntılar, iki yeraltı mezarı, dört odalı bir işlik, sarnıç kalıntıları, depo kalıntıları ve Theodosius suru bulundu. Kültür Park bölgesi de bu bölgenin devamında olan Theodosius limanı ile Transfer Merkezi’nin arasında kalan bir bölge. Burada şu anda kazı yapılmamış olmasına rağmen, sahaya baktığımızda aslında neler çıkacağını tahmin etmek mümkün. Deniz surlarının güneyindeki sahil kazıldığında muhtemelen gemi kalıntıları, kuzeydeki sahil kazıldığında da tıpkı Transfer Merkezi’nde ve Yüzada alanında olduğu gibi yapı kalıntıları çıkacaktır.

Yalı mahallesinde, yapılar üstüne inşa edildiği ve neredeyse binalara temel olarak kullandığı için şu anda görünmeyen bir sur kalıntısı, bir Ermeni kilisesi ve içinde 94 tane binanın bulunduğu sivil bir mimarlık alanı ortaya çıktı. Burada teknik analizler yapıldı, binaların rölemleri tek tek hazırlandı. İlkesel anlamda önerilerin neler olacağı konusunda kurula yönelik birtakım hazırlıklar yapıldı. Son olarak da günümüzle ilgili, kuvvetli ve zayıf yönleri, fırsatları ve tehditleri gösteren bir analiz çıkartıldı.

Bölgedeki önemli kentsel projeler aslında kaçınılmaz değişimlere sebep olacak projelerdir. Marmaray projesinin neredeyse Tuzla’dan Silivri’ye kadar uzanacağı söyleniyor; yani bütün bu bölgeyi raylı bir sistemle inanılmaz bir süratle bağlayacak bir omurgadan bahsetmekteyiz. 1987 yılından beri devam eden, artık tüplerin batırıldığı, 2011’den itibaren de uygulamaya geçileceği söylenen bir çalışma söz konusu. Bu yenilik çok ciddi bir etki yaratacak ve İstanbul’daki zaman-mekân kavramlarını da değiştirecek; çünkü artık örneğin gittiğiniz en uzak mesafe Tuzla ise oradan bu bölgeye 30 dakikada geleceksiniz. Burada Marmaray projesi sayesinde bir etki alanı değişmesi yaşanacak. Bunun yaşanacağı alanlardan biri de Yenikapı bölgesi; çünkü Yenikapı, Marmaray hattıyla deniz otobüslerinin, sahil yolunun,

Taksim metrosunun, Avcılar metrosunun ve Mart 2009'da kesinleşen ihaleyle de karayolu tüp geçitinin bağlandığı nokta. Kısaca İstanbul'un neredeyse en önemli erişim imkânlarına sahip olacak bir yer olacak Yenikapı. Bu yüzden, değişmesi, dönüşmesi kaçınılmaz gibi durmakta.

Bir de şu anda tartışılmakta olan bir sahil yolu projesi var. Tarihi yarımada içerisinde sekiz şeritlik yeni bir yol düzenlemesinden bahsediliyor. Bunları tartışmak mümkün olsun isterdik. Doğrusu şu gördüğümüz tablonun bir kısmı gerçekten kentin bilgisi dahilinde, fakat bir kısmı da merkezi hükümet tarafından yapılan, kentin ne çevre düzeni planlarında, ne erişim analizlerinde var olan uygulamalar; dolayısıyla master planlarda olmayan çalışmalar. Ama bir anda merkezden alınan bir kararla harekete geçiliyor ve bizler bu projelerin sonuçlarını yaşıyor, proje yaptığımız alanda hem tavır geliştirmeye, hem de pratik hedefleri göz ardı etmemeye çalışıyoruz.

Yenikapı Kentsel Yenileme Projesi'ne başlamamızın ardından 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı, Fatih Belediyesi ve Büyükşehir Belediyesi'nin bir uzlaşma ortamına varmasını sağladık. Bölgenin bir bölümü için bir uluslararası yarışma açılması gündeme geldi, hatta Transfer Merkezi de içine alındı. Bildiğim kadarıyla Avrupa 2010 Kültür Başkenti Ajansı ve Büyükşehir Belediyesi yarışmayla ilgili protokolleri ve yarışma şartnamesini hazırladı. Biz de alanın yarışmaya açılmasını doğru bulduğumuz için, burada İBB'ye hazırladığımız Transfer Merkezi'ne yönelik Kentsel Tasarım Projesi'nin müelliflik haklarından vazgeçtik, İBB ve 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı'nın önünü açtık. Ama gördüğümüz kadarıyla son iki ayda bu konuda bir adım atılmadı. Burada şöyle bir sorun olduğunu söylemek zorundayım: Uluslararası bir yarışmayla, belki tasarımsal anlamda bizim deneyimli olmadığımız bir sahada burada güzel bir yapı inşa edilmesi ya da uluslararası bir ünlü mimarın marka değeri yaratması kentsel imajımız için akıllıca olabilir; fakat bu saha özel kişilere ait, yani mülkiyet kavramı var ortada. İnsanlarla uzlaşmanız ya da onların mülkiyetlerini kamulaştırmanız gerekir ki, proje uygulanabilsin. Henüz bunların hiçbiri konuşulmadan, bu alanın altındaki arkeolojik varlıkların hangi derinliklerde, nerelerde olduğu belli olmadan yarışmayı açarsanız, mülk sahiplerinden biri itirazda bulunabilir. Eğer aşağıdan çıkacak arkeolojik varlıkları bilmiyorsanız, onların yerini saptamamışsanız yarışmaya veri vermeniz mümkün değildir. Bu durumda da mimarların çizdiği proje, aşağıdan çıkan herhangi bir buluntuyla anında duracak hale gelebilir. Dolayısıyla boşu boşuna bir ciddi bir kamu enerjisini boşa harcamış olursunuz. Altlıklarını doğru hazırlamadığımız, doğru kurgulamadığımız, sadece yarışma ve tasarımla çözemeyeceğiniz bir süreci başlatarak aslında tüm süreci baştan öldürmüş olabilirsiniz.

Şu ana kadar Belediye ve Avrupa Kültür Başkenti Ajansı tarafından bize verilen, bazı kısmi sorunların tespit edildiği bir çalışma söz konusu.

Şimdiye kadar yapılan planlama çalışmaları araştırılarak elde ettiğimiz veriler çerçevesinde, tarihi alanın potansiyelini turizm ve kültür kimliğine yakışan bir alan olarak geliştirmeye, kent alanına katkıda bulunmaya dayalı bir vizyon belirlenmiş, biz de buna uyuyoruz. Bu vizyona varacak projeyi üretirken, yenileme yapılan sahada yaşamı, sosyal, ekonomik ve diğer fiziksel etkileri hesaba katarak düzenlemeyi gerekli görüyoruz. Bu vizyonun şeffaflıkla uygulandığı bir proje tanımlama süreci, proje hazırlama, finansman, uygulama, sonrasında da uygulamanın değerlendirilmesi gibi bir temel döngümüz mevcut.

Modeli kurmaya çalışırken, önce “test sürüşü” dediğimiz bir süreç yaşıyoruz. İlke Planlama olarak, bu tür bir proje olduğu zaman mevcut aktörlerle görüşmeleri yapar, kırmızı çizgileri belirler ve bunları mümkünse kendi deneyimimizle yorumlayarak modeli kurmayı amaçlarız. Daha sonra kamuoyuna, ilgili kamu aktörlerine, projenin üzerinde çalışan diğer aktörlere verileri açar ve tekrar bir gözden geçirme yaparak nihai modele erişmeye çalışırız. Bu safhada ilk yaptığımız, problemi tanımlamaktır. Kamu tarafındaki aktörlerin problemleri ile bölgede yaşayanları başkadır. STK’lar ve diğer uzman meslek grupları için de farklı bir bakış açısı söz konusudur. Her biriyle ayrı ayrı görüşüp, bu alanda problem diye tarif edilen şeyin her kesim için ne olduğunu anlamaya çalışırız.

İkinci aşamada potansiyel ve sınırlamaları tespit etmeye çalışırız. Bundan kastım, alandaki sosyal, fiziksel, ekonomik, hukuki ve teknik sahalarda olmazsa olmazların saptanmasıdır. Örneğin bir koruma sahasında mutlaka korunması gereken öğelerin neler olduğu ve bunların korunma standartlarının özellikleri; yenileme projesi nedeniyle insanların deplase edilmemesi, zorla sahadan dışarı çıkartılmaması ya da bunun gibi etkilerle karşılaşılabilmesi için neler yapılması gerektiği değerlendirilir. Yurtdışında bu tür birçok proje yapılmış, toplumlar bir yere gelmiş durumda. Biz de proje sürecini kritik yol haritasını çıkararak nasıl yöneteceğimizi irdeleriz. Dünyadaki örnekler üzerinden, Türkiye’deki olumsuzlukları görmek ve izlemek çok kolaydır; bu deneyimleri karşılaştırırız. Bu seçenekler arasında potansiyel olmazsa olmazlar dışında, bizim “gri sahalar” dediğimiz, yorum yapılması gereken sahalarda mevcuttur; yani hiç yapamayacağınız şeyler ve rahatlıkla yapabileceğiniz şeyler vardır. Kurum ve kişilerle çeşitli alternatifler üzerinden gidebileceğiniz, çözümler bulmanızı gerektiren biraz daha zor gri sahalar da vardır.

Olmazsa olmazları, hiç yapamayacağımız ve rahatlıkla yapabileceğimiz uygulamaları bu proje kapsamında tasnif eder, böylece potansiyel sınırlamalarımızı ve eşiklerimizi belirleriz.

Bundan sonraki aşamada proje nedeninin tanımlanmasına geliriz ki, şu anda bulunduğumuz yer aslında proje modelinin tanımlanmaya başladığı süreçtir. Biz bir ön tanım yaptık. Bundan sonra katılımcı bir proje süreci, yani şu ana kadar elde ettiğimiz bu problem tanımının, bunlarla ilgili sosyal ve ekonomik analizlerin size aktarılacağı ve ardından bu potansiyel ve sınırlamaları tekrar birlikte tespit edeceğimiz, alternatif fikirleri, muhalif fikirleri ve farklı yaklaşımları tekrar ele alabileceğimiz bir süreç başlar. Bu süreçte de şöyle bir yöntem izliyoruz: Yaklaşık iki ay önce, bölgede yaşayanların rahatlıkla gidip gelebileceği, proje hakkında bilgi alabileceği, toplantılar yapabileceği bir proje bürosu açtık. Bilgi almak istediğinizde gelip gidebileceğiniz, çalışmak istediğiniz zaman çalışma imkânı sunan bir çekirdek büro burası. Mümkün olabildiğince, projenin bileşenlerini işin içerisine katmaya çalışacağız. Zorunlu bileşenler bölgede yaşayanlardır: Fatih Belediyesi'dir, Avrupa Kültür Başkenti Ajansı, Büyükşehir Belediyesi ve koruma işlevleri nedeniyle Kültür Bakanlığı'dır. Bu kurumları ve ayrıca gönüllü sivil toplum kuruluşlarını, meslek odalarını çekebileceğimiz bir yapı kuracağız.

Bu aslında çok da karışık bir süreç değildir. Bir "alan yönetimi" kavramı, bir "proje koordinasyon birimi" kavramı vardır; proje ofisine sekreteryaya işlevi üstlenen bir grup yerleştirerek, haftalık toplantı rutini, kişilerin hangi sahalara ilgili olduğunu belirlediğimizde sistem çalışmaya başlar. Seçilmiş, atanmış ve gönüllüyü bir araya getirdiğiniz toplantılardan ilk üçünde diyelim kavga edilir, dördüncü toplantıdan sonra, insanlar gerçekten iyi bir şey yapmaya çalışıyorsa sistem çarkını döndürecektir. Örneğin biz altı-yedi sene önce Kadir Topbaş zamanında Beyoğlu'nda bir Beyoğlu Platformu kurduk ve orada bu sistemin çalıştığını gördük. Karadeniz'de yaptığımız çalışmalarda ve diğer yapılanma çalışmalarında bu sistemin işlediğini gördük. İnsanlar bu sisteme güveniyorsa, açık yürekli ve şeffafs, sisteme bu anlamda katılımı reddetmiyorsa düzgün çalışılabilecek bir proje modeli eninde sonunda ortaya çıkar. Sonrasında katılımcılar nasıl, hangi anlamda katılacakları ve karar verme süreçlerinin nasıl olması gerektiği konusunda fikirlerini paylaştıklarında bir çalışma düzeni ortaya çıkar.

Bu projede 29 Mart'a kadar seçimler nedeniyle süreç durmuştu. Önümüzdeki bir ay boyunca toplantılar yapılmaya başlanacak; tekliflerin, katılım taleplerinin harmanlandığı bir çalışma düzeninin kurulacağı bir model tanımlanacak.

İnternet üzerinde projenin tüm datasının sürekli olarak yayınlanması esas olacak. Devamında proje hedefleri yönetim birimi ve organizasyon şeması tarafından tekrar tanımlanacak. Daha önce problem tanımlama aşamasında kamu aktörleri ve bölge yaşayanları, STK uzmanları problemleri tarif etmiş olabilir; ama bu yapı kurulduktan sonra problemin tanımı dahil, modelin tekrar ne olması gerektiği konusunda bir gözden geçirme gerekiyor. Bu gözden geçirme de son organizasyon şeması çalışır hale geldikten bir veya iki ay sonra, yani sistem oturduktan, herkes bilgileri algıladıktan sonra yapılıyor. Ardından kısa, uzun ve orta vadeli proje hedeflerini koyuyor, uygulanabilirliklerini test ediyoruz.

Son etapta projelerin hazırlanması geliyor ki, önceki etapları gereğince tamamladığımızda bunun kimin tarafından yapılacağı pek de önemli değildir. Hatta şöyle diyelim, işin –her ne kadar tüm tasarım yetkileri bizde olsa dahi– bizim tarafımızdan değil, gerekirse uluslararası uzmanı tarafından yapılması gerektiğini düşündüğümüz bir model hedefliyoruz. Yenileme projesini katılımcı bir anlayışla gerçekleştirmek, önceliği insana vermek burada önemli. Son dönemde yenileme projeleri daha çok yapıya ve finansal değere öncelik tanıyor. Kültürel değerleri zaman-mekân ilişkisini koparmadan yaşatmaya çalışmalı. Örneklere baktığımda Türkiye’de böyle bir hassasiyet sahibi olduğumuzu söyleyemeyeceğim. Transfer Merkezi arkeolojik kazılarında çıkan gemilerin bazıları Bodrum Müzesi’nde, bir kısmı İTÜ’de, bir kısmı İstanbul Üniversitesi’nin depolarında duruyor. Neyin nerede olduğu da belli değil. Tüm dünyanın izlediği bu projede biz maalesef buluntuları sahasında, yerinde nasıl koruduğumuzu gösteremiyoruz. Hatta sahada kalanlar da korunanlardan çok daha kötü durumda.

Avrupa Kültür Başkenti 2010 Ajansı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Fatih Belediyesi tarafından bir proje zorunlu bileşenler birimi kurulacak, STK’lar, özel kişilerin katılımı sağlanacak. Diğer yenileme projelerinde maalesef yenileme adı altında tüm yapıların yıkıldığı, tescilli olan binaların neredeyse hiç korunmadığı, çoğunlukla da bize göre Hollywood sahnesi vitrinleri gibi sadece cephe çeperlerinin ve figürlerin korumaya alındığı bir proje süreci yaşıyoruz. Bu projelerin çoğunda adalar bazında tescilli ve tescilsiz yapılar yıkılıyor, hepsi neredeyse Almanların Bauhaus’una yakın bir anlayışta, ortak bir avlusu olacak tek bir bina haline çevriliyor. İçeride artık ne bir mimari özgünlük, ne malzemenin kendisi kalıyor; hepsini tek binaya çeviriyor ve sadece cephede o eski binanın izini bırakıyorlar. Biz bu anlamda bir yaklaşımı kabullenemiyoruz; bu coğrafyada yaşamış, bugüne kadar gelmiş bu değerlerin olduğu gibi korunduğu durumda sürdürülebilir değer olduğunu, kültürel varlık olduğunu düşünüyoruz.

Bunları yenilemenin gerekliliğine inanıyoruz, ama korumaya dayalı bir yenileme anlayışını daha doğru ve tutarlı buluyoruz. Bu yüzden bizim projemizde örneğin hiçbir tescilli yapının yenileme adı altında başka bir binayla birleştirilmesi, yıkılması söz konusu değildir.

Analizleri yapılmak suretiyle her binanın mümkünse restore edilip yerinde korunmasını, ancak diğer tescillenmeyen binalarda birleştirme işlemleri olmasını daha doğru sayıyor ve bunu da diğer projelerle bizim projemiz arasındaki temel bir farklılık olarak görüyoruz.

Günümüzde, alanda Transfer Merkezi gerçekleşiyor ve burası çok ciddi bir çekim merkezi haline geliyor. Dünyanın her yerinde, bu tür çekim merkezleri etraflarında çok ciddi değişikliklere sebep olur. Bunun yanında eğer 2010 Ajansı tarafından yürütülen süreç işlerse, kapalı bir müze alanı yaratılacak; burada çıkan varlıklar, gemilerin bir kısmı ya orijinal haliyle ya da imitasyonlar olarak sergilenecek. Bir araştırma ya da konservasyon birimi kurulacak, koruma ve restorasyon çalışmaları bu kapalı alan içerisinde devam edecek. Onun kuzeyindeki alan ise, açık bir arkeoloji müzesinin konumlanacağı ve kültürel aktivitelerin gerçekleştirileceği, –Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Planı iptal edilmesine rağmen– planda Kültür Parkı olarak gösterilen yer olacak.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi parsellerinin bir kısmı planlarda İSKİ alanı ve spor alanı olarak belirlenmiş. Bizce burada bir turizm çekirdeği oluştuğu zaman, projeksiyonlara göre 1.5 milyon ile 2.5 milyon arasında bir nüfus bölgeye çekilecek. Bu durumda çok ciddi teknik servis alanları ihtiyacı söz konusu olacak. Bu ihtiyaçların tamamını yarışma alanında çözmek mümkün görünmediğinden, İBB parsellerin yarışma alanına katılacağını düşünüyorum.

Yalı mahallesindeki sürecin turizme ve ofise doğru değişeceğini öngörüyoruz; çünkü Transfer Merkezi muhtemelen kuzeyden baskı yaparak burayı ticaret alanına çevirecek. Turizm alanları da batıdan daha çok baskı yaparak burayı ön cephesiyle birlikte bir turizm etkisi altına almak isteyecek. Alanda mülk sahipleriyle görüşülecek, kalmak isteyenler varsa onlara mahalle içinde konut edinme hakları tanınacak. Ancak mülklerinden vazgeçenler olursa, sözünü ettiğim diğer işlevler kendine yer bulabilecek; tüm bu işlevler ve konumları şimdilik birer öngörü düzeyinde.

Yalı mahallesinde önemli olan bir iki öge var: Eski haritalarda Ermeni kilisesi çevresinde ciddi bir meydan özellikle göze çarpıyor.

Œu anda bu büyüklükte bir meydan yerinde yok; projede bu alanların tekrar kazılması hedefleniyor. Mahallede niteliksiz ve yoğun bir yapılaŒma mevcut. Tarihi sur kalıntılarının çevresinin mutlaka boŒaltılması, bu surun açığa çıkartılması, korunması, kente kazandırılması gerektiğine inanıyoruz. Yine bölgede havuzlu bir hamam olduğuna dair tescil var, ama hiçbir yerde teknik bir dokümanına ya da fotoğrafına rastlayamadık. Bulabilirsek bu yapının ihyasıyla ilgili bir alıŒma da yapacağız.

Yenileme Projesi kapsamında, yoğun sivil eserlerin söz konusu olduğu Yalı mahallesinin dnŒmyle ilgili bir alt proje söz konusu. Yalı mahallesinde yaklaŒık 61 bin metrekarelik bir inŒaat var; fakat Koruma Kurulu'nun onayladığı Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı İmar Planı'nda verdiği yapılaŒma 30-32 bin metrekare civarında, kısaca yarı yarıya. Tabii böyle bir ortamda bu projenin mahalle alt bölgesi sorun yaratacak gibi gözüküyor; nceki Koruma Kurulu kararları her ne kadar 30 bin verse de, mevcutta insanların 60 bin metrekareye oturduğu ve bunların neredeyse tamamının da –5 bin metrekaresi hariç– yasal olduğu bir yapılaŒma var. Burada kurulun tarif ettiği imar ve sosyal donatı alanlarını yeniden iŒlevlendirmenin mümkün olup olmadığını test edeceğiz, bu da baŒka bir alternatif hazırlığın konusu olarak karŒımıza çıkıyor.